

สัญลักษณ์ในการรำวงสรวงท้าวสุรนารี
Sign in worship dance for Thao Suranaree

วีรพงษ์ ตามกลาง
หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต คณะศิลปกรรมศาสตร์
สาขาศิลปะการแสดง มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
Weerapong2536_2536@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้ได้รวบรวมการศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับทฤษฎีสัญศาสตร์เพื่ออธิบายความหมาย สัญลักษณ์ในการรำวงสรวงท้าวสุรนารี ของชาวจังหวัดนครราชสีมา ซึ่งเป็นการรำประกอบพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ จากการศึกษาพบว่า การรำวงสรวงเป็นการแสดงสัญลักษณ์ที่สื่อความหมายอัตลักษณ์ท้องถิ่นของชาวนครราชสีมา แสดงออกผ่านองค์ประกอบการแสดงลีลาท่ารำ ดนตรี คำร้องทำนอง เครื่องแต่งกาย สื่อถึงความศรัทธา และบริบททางสังคมที่ส่งผลต่อการสร้างสัญลักษณ์ต่าง ๆ ในการแสดง

คำสำคัญ : สัญลักษณ์, วงสรวง, ท้าวสุรนารี

Abstract

This article examines semiotic theories in order to explain sign in the worship dance of people from Nakhon Ratchasima province for Thao Suranaree. The results shows that the dance is a sign expressing identities of Nakhon Ratchasima people through its elements: dance movements, music, lyric, costume. All signify faith and other social contexts influencing the use of signs in the dance.

Keywords: semiotics, worship dance, Thao Suranaree

บทนำ

"สัญศาสตร์" ทำให้เราปฏิสัมพันธ์กันได้ เกิดคำว่า "สังคม" ขึ้นมาบนโลกแห่งการตีความหมาย หรือตีความต่อสิ่งเรานั้น เพื่อให้เกิดการดำเนินการต่อไป และจากปัจเจกไปสู่หมู่คณะก็ย่อมมีหลายสัญลักษณ์ สัญลักษณ์ทำให้เรามีการปฏิสัมพันธ์กัน การสื่อสารกัน ความต่อเนื่องทางสังคมมนุษย์มีการสร้างและนำเข้ามามีปฏิสัมพันธ์ปรับใช้ในกิจกรรมประจำวัน รวมถึง "การรำวงสรวงท้าวสุรนารี" ที่ถูกสร้างขึ้นเป็นสัญลักษณ์ทางสังคม ที่มีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันระหว่างชนชั้นผู้นำและผู้ตาม ถูกออกแบบสร้างสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่สื่อสารออกทางองค์ประกอบของการแสดง ด้านดนตรี คำร้องทำนองเพลง ด้านเครื่องแต่งกาย

การรำบวงสรวงท้าวสุรนารี

จังหวัดนครราชสีมา มีประวัติศาสตร์มายาวนาน ซึ่งหนึ่งในประวัติศาสตร์และความเชื่อที่ยาวนานของชาวนครราชสีมา นั่นคือ เรื่องราวของท้าวสุรนารี โดยท้าวสุรนารีนั้นเป็นวีรสตรีของเมืองนครราชสีมาและของชาติไทยมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ (ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม วิทยาลัยนครราชสีมา, 2537 : 43) เนื่องจากท่านได้ประกอบการอันเป็นคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติบ้านเมือง และประชาชนชาวไทย โดยได้รวบรวมและนำประชาชนชายหญิง ต่อสู้กับกองทัพประเทศลาวที่เข้ามารุกรานประเทศไทยในปี 2369 ด้วยความกล้าหาญเด็ดเดี่ยว และเสียสละอย่างยอดเยี่ยม จนมีชัยชนะแก่ราชศัตรู สามารถกอบกู้ความเป็นไทยให้แก่ ชาวจังหวัดนครราชสีมา และเป็นเหตุให้กองทัพประเทศลาวระงับการยกทัพเข้าไปตีเมืองกรุงเทพฯ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สถาปนาคุณหญิงโมให้ดำรงฐานันดรศักดิ์เป็น “ท้าวสุรนารี” พร้อมทั้งพระราชทานเครื่องยศทองคำเป็นบำเหน็จ ซึ่งปรากฏในพงษาวดารมาจนทุกวันนี้ (พิเศษ เจียจันทร์พงษ์ , 2510 : 1)

ทั้งนี้เรื่องราวของท้าวสุรนารีนำไปสู่ความเชื่อและพิธีกรรม อันนำไปสู่ประเพณีการบวงสรวงคุณงามความดีของท้าวสุรนารีของชาวนครราชสีมา ซึ่งการบวงสรวงของท้าวสุรนารีนั้น เกิดจากการที่ผู้มาขอพรจากท่านแล้วประสบความสำเร็จตามที่ขอไว้ จึงมาบวงสรวงเพื่อตอบแทนบุญคุณของท่านที่ได้ดลบันดาลพร โชคลาภ หรือความต้องการแก่ตนเอง โดยในคืนวันที่ 22 เดือนมีนาคมของทุกปี จะมีพิธีบวงสรวงของผู้ที่ขอพรแล้วประสบความสำเร็จมาทำการแก้บนด้วยเพลงโคราช และในวันที่ 23 เดือนมีนาคมของทุกปี จะเป็นพิธีรำบวงสรวงจากสตรีผู้เป็นตัวแทนของชาวโคราช ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นงานฉลองชัยชนะของท้าวสุรนารีประจำปีของจังหวัดนครราชสีมา ที่จัดขึ้นในระหว่างวันที่ 23 มีนาคม ถึง 3 เมษายนของทุกปี รวมเวลา 12 วัน 12 คืน ที่บริเวณอนุสรณ์สถานวีรกรรมท้าวสุรนารี และสนามหน้าศาลากลางจังหวัด เพื่อเป็นการเชิดชูเกียรติประวัติแห่งชัยชนะอันยิ่งใหญ่ของท่าน (นิจารัตน์ , 2558 : 13-14)

อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา กำหนดให้จัดมีพิธีบวงสรวงท่านท้าวสุรนารี เพื่อระลึกถึงคุณงามความดี และเป็นศูนย์รวมความรักความสามัคคีของชาวจังหวัดนครราชสีมา ในวันที่ ๒๓ มีนาคมของทุกปี ด้วยการจัดพิธีบวงสรวง วางพวงมาลาสักการะ จัดการแสดงเพลงโคราชถวายในภาคเช้า สำหรับในภาคค่ำ มีการแสดงวิถีชีวิตพื้นบ้าน การแสดงเทิดทูนวีรกรรมท่านท้าวสุรนารี และการรำบวงสรวงและมีมหรสพสมโภชน์ ถือว่าเป็นการจัดงานประเพณีประจำปีที่ยิ่งใหญ่ ของชาวจังหวัดนครราชสีมา

การรำบวงสรวงท้าวสุรนารีของชาวจังหวัดนครราชสีมา เป็นการรำประกอบพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์แล้ว ยังเป็นการแสดงอัตลักษณ์ของท้องถิ่นจากร່องราวของท้าวสุรนารีที่เป็นผู้เสียสละเพื่อให้ประเทศชาติได้อยู่รอดปลอดภัย ควรที่อนุชนรุ่นหลัง จะได้ระลึกถึงคุณงามความดีของท่าน บ้านเมืองทุกวันนี้เป็นสิ่งที่ต้องหวงแหน การหวงแหน คือ ต้องสามัคคี รู้จักหน้าที่ ทุกฝ่ายต้องช่วยกัน ซึ่งเป็นกิจกรรมที่รวมความรักความศรัทธา และความภูมิใจในท้องถิ่นของชาวจังหวัดนครราชสีมา นอกจากจะสะท้อนความเชื่อ และอัตลักษณ์ของท้องถิ่นที่สืบทอดมายาวนานแล้ว ยังเป็นการสืบสาน อนุรักษ์ และส่งเสริมวัฒนธรรมที่มีคุณค่าอีกด้วย

แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับสัญญะ

“สัญญศาสตร์” หรือ “สัญญวิทยา” มาจากคำว่า Semiotics และ Semiology ทั้งสองคำมาจากรากศัพท์ภาษากรีกคำเดียวกัน คือ Semeion แปลว่า Sign หรือสัญญะ “สัญญศาสตร์” หรือ “Semiotics” เป็นคำที่

นักปรัชญาชาวอเมริกัน Charles S. Peirce (ค.ศ. 1839-1914) ใช้และทำให้เป็นที่รู้จักแพร่หลายในวงวิชาการในสหรัฐอเมริกา ส่วน “สัญวิทยา” หรือ (Semiology) เป็นคำที่นักภาษาศาสตร์ชาวสวิสผู้มีชื่อเสียงคือ Ferdinand de Saussure (ค.ศ. 1857-1913) ตั้งขึ้น และนิยมใช้ในหมู่นักวิชาการชาวยุโรป ทั้งนี้ สัญศาสตร์ (Semiotics) หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สัญวิทยา (Semiology) เป็นการศึกษากระบวนการต่างๆ ที่มนุษย์ในสังคมใช้ในการสื่อความหมายต่อกัน เนื่องจากในความสัมพันธ์กับผู้อื่น มนุษย์เราสื่อความหมายอยู่เกือบตลอดเวลาและใช้วิธีการอันหลากหลาย วิธีการที่เห็นได้ชัดที่สุดก็คือ ภาษา และรวมไปถึงสีหน้าท่าทางที่มนุษย์ใช้ แต่มนุษย์ยังสามารถสื่อความหมายได้ด้วยเครื่องแต่งกาย (เช่น ชุดลำลอง ชุดทำงาน ชุดไปงานต่าง ๆ) เครื่องอุปโภคบริโภค (เช่น ยี่ห้อรถยนต์ กระเป๋าทันที บ้านที่อยู่) และสไตล์การใช้ชีวิต (เช่น การเล่นกีฬา การเล่นเกมส์ การเข้าค่าย การทำกิจกรรมต่าง ๆ) ซึ่งในโลกของสื่อและศิลปวัฒนธรรม ปฏิบัติการสื่อความหมายก็จะยิ่งซับซ้อนขึ้นไปอีก เช่น (นาฏศิลป์ ประเพณี วัฒนธรรม และพิธีกรรมต่าง ๆ) ต่างก็มีขอบแบบแผนการสื่อความหมายตามแนวต่าง ๆ แยกย่อยลงไปอีก และในการสื่อความหมายต่าง ๆ คำสื่อความหมายของสัญลักษณ์แต่ละตัวเกิดจาก “ความสัมพันธ์” ที่สัญลักษณ์นั้น ๆ มีกับสัญลักษณ์อื่น ๆ ที่อยู่ร่วมในระบบเดียวกัน มิใช่ว่าสัญลักษณ์แต่ละตัวจะสื่อความหมายได้ด้วยตัวของมันเองอย่างเดียว (นพรุจ ต้นทัพไทย, 2554 : 16) ทั้งนี้วิธีมองแบบสัญศาสตร์นั้นไม่จำกัดแค่เพียงประโยชน์ใช้สอย เนื้อหาสาระ หรือความหมายเบื้องต้นที่รับรู้ได้ด้วยสามัญสำนึกเท่านั้น แต่สามารถมุ่งเน้นที่ความหมายทางวัฒนธรรมได้อีกด้วย เนื่องจากสัญศาสตร์สามารถช่วยให้เข้าใจชัดเจนขึ้นว่า สิ่งที่แสดงออกในสังคม ไม่ว่าจะ เป็นเครื่องอุปโภคบริโภค แฟชั่น ของสะสม ผลงานศิลปะ หรือนาฏศิลป์ มิได้มีเพียงมูลค่าใช้สอย (Use Value) หรือมูลค่าแลกเปลี่ยน (Exchange Value) เท่านั้น หากยังมี “มูลค่าสื่อความหมาย” (Signifying Value) ด้วย (นพพร ประชากุล, 2552 : 320) ทั้งนี้ ได้มีผู้ให้ความหมายของ “สัญศาสตร์” หรือ “สัญวิทยา” ไว้ดังต่อไปนี้

Ferdinand de Saussure ได้ให้คำอธิบายถึงสัญวิทยาว่าเป็นศาสตร์ที่ศึกษาถึงวิถีชีวิตของสัญลักษณ์ภายในสังคมที่สัญลักษณ์นั้นถือกำเนิดขึ้นมา เมื่อขยายความคำว่า “วิถีชีวิต” ของสัญลักษณ์ให้กว้างขวางออกไป ก็จะหมายความว่า การศึกษาการกำเนิด การเจริญ การแปรเปลี่ยนและการสูญสลายของสัญลักษณ์ตัวหนึ่งๆ รวมทั้งวิเคราะห์กฎที่อยู่เบื้องหลังวิถีชีวิตดังกล่าวศาสตร์นี้จึงสอนให้รู้ว่าสัญลักษณ์ประกอบขึ้นมาจากอะไรและกฎเกณฑ์ใดที่ควบคุมมันอย่างไร (นพรุจ ต้นทัพไทย, 2554 : 14)

ตาม แนวคิดของ Saussure สัญลักษณ์ (Sign) ประกอบขึ้นมาจากองค์ประกอบ 2 ส่วนคือ “รูปสัญลักษณ์” (Signifier) ที่สามารถรับรู้ผ่านประสาทสัมผัสนั่นเอง เช่น เสียง (acoustic-image) ของคำพูดที่เปล่งออกมาและ ผู้รับสารได้ยินกับ “ความหมายสัญลักษณ์” (Signified) ที่เกิดขึ้นภายในใจของผู้รับสาร การรวมตัวกันระหว่างรูปสัญลักษณ์และความหมายสัญลักษณ์เป็นเรื่องของวัฒนธรรม (cultural convention) เป็นความสัมพันธ์ที่ไม่เป็นไปตามธรรมชาติ อธิบายไม่ได้ตามตรรกะ แต่เป็นเพียงการสมมติขึ้นลอย ๆ (arbitrary) จึงไม่มีเหตุผลสากลที่ลอยอยู่โดด ๆ เหนือความเข้าใจ (transcendent) ที่กำหนดให้รูปสัญลักษณ์หนึ่ง ๆ ต้องใช้กับความหมายสัญลักษณ์หนึ่ง ๆ ซึ่งกฎเกณฑ์กติกาต่าง ๆ ที่สร้างขึ้นอย่างเป็นระบบ อันซ่อนอยู่เบื้องหลังการจับคู่กันของรูปสัญลักษณ์และความหมายสัญลักษณ์นั้น เราเรียกว่า รหัส (code) สรุปว่าการสร้างและสื่อความหมายตามแบบ Saussure คือการใช้รหัสหรือ การเลือกและรวม สัญลักษณ์อย่างมีระบบระเบียบตามขนบธรรมเนียม หรือกติกาที่ชุมชนหรือสังคมกำหนดไว้เกิดเป็นความสัมพันธ์ที่มีความหมาย ทั้งนี้ความหมายสัญลักษณ์ที่ถูกเลือกเกิดจากความหมายของสัญลักษณ์อื่น ๆ ที่ไม่ถูกเลือก และความหมายของสัญลักษณ์ที่ถูกจัดรวมเกิดจากความสัมพันธ์ของสัญลักษณ์หนึ่งๆ กับสัญลักษณ์อื่นๆ ที่ก่อนหลังหรือที่

ปรากฏรวมอยู่ในโครงสร้างเดียวกัน การเลือก-ไม่เลือกและการจัดรวมจึงเป็นการประกอบสร้างความหมาย (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2545 : 30)

ตามแนวคิดของ De Saussure เรื่องของสัญญะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบ 3 ส่วน ดังนี้ (กาญจนา แก้วเทพ, 2542 : 85)

1) ของจริง (Reference) คือ บรรดาของจริงทั้งหลาย เช่น ขวดแก้วจริงๆ

2) ตัวหมาย (Signifier) คือ ในแต่ละวัฒนธรรมจะสร้างสัญญะขึ้นมาแทนตัวขวดจริง เช่น ในบริบทของสังคมไทยจะสร้างสัญญะที่เขียนเป็นตัวอักษรว่า “ขวด” สังคมอังกฤษเขียนว่า “Bottle” สังคมฝรั่งเศสเขียนว่า “Bouteille” และสังคมอื่น ๆ ก็จะมีวิธีสร้างสัญญะที่แตกต่างกันออกไป อาจจะเป็น “เสียง” (Sound) คือการเปล่งเสียงออกมาเป็นถ้อยคำว่า “ขวด” หรือเป็น “ภาพ” (Image) เช่น เป็นตัวอักษรหรือรูปวาด เป็นต้น

3) ตัวหมายถึง (Signified) คือ เมื่อคนในแต่ละวัฒนธรรมได้ผ่านกระบวนการเรียนรู้สัญญะ (เช่น อ่านออก) เมื่อเห็นสัญญะ “ขวด/Bottle/Bouteille” ในสมองหรือความคิดคำนึงของเขาก็จะเกิดแนวคิดจินตนาการภาพของ “ขวด” ขึ้นมา ที่เข้าใจกันว่าเป็น “เป็นภาพในใจหรือในความคิด” (Concept)

ทั้งนี้ในการศึกษาเรื่องระบบสัญญะนั้น Saussure สนใจแต่เฉพาะความสัมพันธ์ระหว่าง

องค์ประกอบที่ 2 และ 3 เท่านั้น ซึ่งคุณลักษณะที่สำคัญของความสัมพันธ์ระหว่าง “ตัวหมาย” และ

“ตัวหมายถึง” มี 3 ลักษณะ (กาญจนา แก้วเทพ, 2542 : 86) ดังนี้

1) Arbitrary เป็นความสัมพันธ์ที่ถูกสร้างขึ้นอย่างไม่มีกฎเกณฑ์ใดๆ เช่น คำว่า “ขวด” ไม่ได้มีหลักเกณฑ์หรือความคล้ายคลึงอันใดกับรูปร่างของขวดเลย เช่นเดียวกับสัญญะ “Bottle” หรือ “Bouteille”

2) Unnatural เป็นความสัมพันธ์ที่ไม่ได้เกิดขึ้นตามธรรมชาติ ซึ่งหมายความว่าต้องเรียนรู้เอา

3) Unmotivated เป็นความสัมพันธ์ที่ไม่ได้เกิดจากมูลเหตุจูงใจพิเศษใด ๆ ของผู้สร้างความหมายและผู้ใช้ความหมาย กล่าวคือไม่เกี่ยวข้องกับแรงกระตุ้นใจของผู้ใช้สัญญะ

Charles Sanders Peirce มีความคิดเห็นแตกต่างจาก Saussure เล็กน้อยในเรื่ององค์ประกอบของสัญญะสำหรับ Peirce แล้วสัญญะเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจาก 3 ส่วน (กาญจนา แก้วเทพ, 2542 : 95) ดังนี้

1) สื่อกลางหรือพาหนะที่เป็นตัวนำความคิดไปสู่จิตใจของผู้รับ เรียกว่า “representamen”

2) ความคิดที่แปลได้จากสัญญะ เรียกว่า “interpretant” หรือ ส่วนของความหมายนั่นเอง

3) วัตถุอ้างอิง (object หรือ referent) ที่ representamen สื่อถึงในฐานะเป็นภาพตัวแทน ซึ่งอาจเป็นสิ่งของหรือสถานการณ์ที่มีความเกี่ยวข้องสืบเนื่องมาจากการรับรู้ representamen นั้นๆ

องค์ประกอบทั้ง 3 ส่วนนี้สร้างความสัมพันธ์ระหว่างกัน องค์ประกอบตัวหนึ่ง สามารถเปลี่ยนไปอยู่สถานะขององค์ประกอบตัวอื่นได้อย่างอิสระโดยขึ้นอยู่กับสถานการณ์ (circumstances) สัญญะหนึ่งแปรไปสู่อีกสัญญะหนึ่ง และกระตุ้นให้เกิดสัญญะอื่น ๆ ตามมากลายเป็นกระแสของเครื่องหมายและความหมายที่ไหลต่อเนื่องกันไปอย่างไม่จบสิ้น Peirce จึงได้จัดแบ่งสัญญะออกเป็น 3 ประเภทตามความสัมพันธ์ของสัญญะกับของจริงที่ถูกแทนที่ ดังนี้ (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2545 : 35)

1) Icon หรือ “รูปเหมือน” เป็นเครื่องหมายที่มีรูปร่างลักษณะเหมือน (resemblance) หรือคล้ายกับของจริง หรือสิ่งที่มันบ่งบอก และเป็นที่ยอมรับได้ง่าย ตัวอย่างเช่น ภาพถ่าย แผนที่ ภาพวาดภาพบนป้ายจราจรที่เป็นรูปจำลองของ รถยนต์หรือจักรยานยนต์ กระทั่งคำพูดบางคำที่เป็นการเลียนเสียงธรรมชาติ

2) Index/indices หรือ “ดัชนี” เป็นเครื่องหมายที่มีความเชื่อมโยงของจริงแบบเป็นเหตุเป็นผลกัน (causal connection) เป็นเครื่องบ่งชี้ถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ตัวอย่างเช่น ควันไฟเป็นเครื่องบ่งชี้ว่ามีไฟไหม้

3) Symbol หรือ “สัญลักษณ์” เป็นเครื่องหมายที่แสดงถึงบางสิ่งบางอย่าง แต่มันไม่ได้คล้ายคลึงกับสิ่งที่มันบ่งชี้ความเชื่อมโยงระหว่างสัญลักษณ์กับของจริงที่มันอ้างอิงถึงนั้นไม่ใช่ ความเชื่อมโยงกันตามธรรมชาติแต่เป็นผลมาจากข้อตกลงของสังคม (social convention) และอาศัยการเรียนรู้ ตัวอย่างเช่น ภาษา เครื่องหมายจราจร และเครื่องหมายทางด้านคณิตศาสตร์ (นพรุจ ต้นทัพไทย, 2554 : 16)

สัญลักษณ์ (Sign) ทั้ง 3 นี้ไม่ได้แยกจากกันโดยเด็ดขาด สัญลักษณ์หนึ่งอาจประกอบด้วยรูปแบบต่าง ๆ กันซึ่งอาจจะเป็นได้ทั้งภาพเหมือน (Icon) ดัชนี (Index) และสัญลักษณ์ (Symbol) รวมกันอยู่ก็ได้ เช่น ภาพพระสงฆ์ เป็นได้ทั้งภาพเหมือน (เป็นภาพเหมือนของพระจริง) ในขณะที่เดียวกันก็เป็นดัชนี (เป็นตัวชี้ให้เห็นถึงความเป็นตัวแทนของศาสนาพุทธ) และเป็นสัญลักษณ์ด้วยในแง่ที่ทุกคนต้องให้ความเคารพนับถือ (อาภาพรรณ สายยศ, 2549 : 54)

นอกจากนี้ Roland Barthes เป็นนักสัญวิทยาชาวฝรั่งเศสที่มีอิทธิพลอย่างมากในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นนักคิดที่เริ่มนำเอาการวิเคราะห์แบบสัญวิทยาไปใช้กับวัฒนธรรมศึกษาแนวคิดสำคัญของ Barthes ที่จะกล่าวถึงเกี่ยวข้องกับความหมายของสัญลักษณ์ โดยเขาเห็นว่าความหมายของสัญลักษณ์ นั้นมีอยู่ 2 ระดับ ได้แก่ (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2545 : 39-41)

1) Denotation เป็นระดับความหมายตรง ที่ถูกสร้างขึ้นมาอย่างเป็นภาวีสัย (objective) เป็นความหมายที่ผู้ใช้เข้าใจตามตัวอักษร เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปตามข้อตกลงที่กำหนดขึ้นมา จัดอยู่ในลักษณะของการอธิบายหรือพรรณนา (descriptive level)

2) Connotation เป็นระดับความหมายแฝง ที่เกิดขึ้นจากการตีความโดยอัตวิสัย (Subjective) ขึ้นอยู่กับตัวบุคคล จากประสบการณ์ต่าง ๆ ที่ได้ประสบมาในชีวิตหรือบริบททางสังคมวัฒนธรรมหนึ่งๆ ในผลงานที่ชื่อว่า “มายาคติ” (Mythologies) บาร์ตส์ได้นำมนุษย์ไปสู่ความคิดเรื่อง “มายาคติ” (Myth) ซึ่งสามารถที่จะนิยามได้ว่าหมายถึงการสื่อความหมายด้วยคติความเชื่อทาง วัฒนธรรมซึ่งถูกกลบเกลื่อน ให้เป็นที่รับรู้เสมือนว่าเป็นธรรมชาติ

Barthes เห็นว่าสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวมนุษย์ในสังคมนั้นล้วนเป็นสัญลักษณ์ มีระบบวัฒนธรรมเป็นรหัสหรือกฎเกณฑ์ในการสร้างความหมายของสัญลักษณ์ แต่ด้วยความเคยชินหรือการอำพรางของวัฒนธรรมมนุษย์จึงมองข้ามหรือมองไม่เห็นความหมายในระดับที่สรรพสิ่งต่าง ๆ มีฐานะเป็นสัญลักษณ์ หรือถูกทำให้กลายเป็นสัญลักษณ์ และมีบทบาทหน้าที่ในเชิงสัญลักษณ์ (sign-function) ไปมองเห็นความหมายของสรรพสิ่งนั้นเป็นเรื่องของธรรมชาติ เป็นเรื่องธรรมดาหรือเป็นเพียงสิ่งของเพื่อการใช้สอยเท่านั้น โดย Barthes เรียกกระบวนการในการเปลี่ยนแปลงลดทอน ปกปิด อำพราง บิดเบือนฐานะการเป็นสัญลักษณ์ของสรรพสิ่งในสังคมให้กลายเป็นเรื่องของธรรมชาติ เป็นสิ่งปกติธรรมดา หรือเป็นสิ่งที่มิบทบาท/หน้าที่ในเชิงใช้สอยแคบๆ ในสังคมว่า “กระบวนการสร้างมายาคติ” และเรียกสิ่งที่เป็นผลลัพธ์หรือผลผลิตของกระบวนการนี้ว่า “มายาคติ” (myth/alibi/doxa) หรือความคิด/ความเชื่อที่คนส่วนใหญ่ในสังคมยอมรับโดยไม่ตั้งคำถามและเป็นความคิดความเชื่อที่สอดคล้องกับระบบอำนาจที่ดำรงอยู่ในสังคมในขณะนั้น (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2545 : 41)

จะเห็นได้ว่า สัญญาศาสตร์หรือสัญวิทยาเป็นกระบวนการต่าง ๆ ที่มนุษย์ในสังคมใช้ในการสื่อความหมายต่อกัน เนื่องจาก มนุษย์เราสื่อความหมายกับผู้อื่นอยู่ตลอดเวลา ซึ่งสัญญาศาสตร์ หรือสัญวิทยาสามารถช่วยให้เข้าใจสิ่งที่แสดงออกในสังคมได้อย่างชัดเจนขึ้น ทั้งนี้ในโลกของศิลปวัฒนธรรมนั้นล้วนมีสื่อความหมายของสัญลักษณ์

แฝงอยู่เสมอ และจากการศึกษาเกี่ยวกับสัญญาณ ผู้เขียนจึงเห็นว่าสามารถนำเอาสัญญาณมาช่วยในการสื่อความหมายเกี่ยวกับองค์ประกอบการแสดงลีลาท่ารำ ดนตรี คำร้องทำนอง เครื่องแต่งกาย สื่อถึงความศรัทธา และบริบททางสังคมที่ส่งผลต่อการสร้างสัญญาณต่าง ๆ ในการแสดง ซึ่งถือได้ว่าเป็นวัฒนธรรมทางด้านนาฏศิลป์อันทรงคุณค่าให้ดำรงอยู่กับชาวนครราชสีมาต่อไป

สัญญาณในการรำบวงสรวงท้าวสุนาริ

สำหรับการรำบวงสรวงท้าวสุนาริที่ได้จัดขึ้นประจำทุกปีนั้น ผู้เขียนได้มีโอกาสเข้าร่วมชมการแสดงดังกล่าว ตั้งแต่ปี 2545 - 2554 และได้เข้าร่วมฝึกซ้อมนับตั้งแต่ปี 2555 - 2560 สังเกตได้ว่า แนวคิดเรื่องการรำบวงสรวงเกิดขึ้น จากการดำริของผู้นำจังหวัดให้เกิดมี โดยแสดงทัศนคติการเชิดชูเกียรติยศที่นอกเหนือจากพิธีกรรมบวงสรวง นาฏศิลป์ถูกนำมาเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการแสดงออกถึงการสรรเสริญเชิดชู วีรกรรมของท้าวสุนาริ

การรำบวงสรวงท้าวสุนาริเป็นการแสดงออกในเรื่องการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลทุกชนชั้น คือ การมีส่วนร่วมหรือแสดงออกในการรำบวงสรวงท้าวสุนาริ ซึ่งประชาชนทุกคนมีหน้าที่ งานที่รับผิดชอบ แต่ด้วยในความจงรักภักดี เทิดทูล ท้าวสุนาริผู้ที่มีความสละต่อบ้านเมือง ถือเป็นสัญญาณที่ประชาชนต้องกลับมาคำนึงถึงพระคุณของท่านท้าวสุนาริ ผู้กอบกู้เอกราชให้ชาวจังหวัดนครราชสีมา

องค์ประกอบของการรำบวงสรวงท้าวสุนาริ

ลีลาท่ารำ ที่ใช้ในการรำบวงสรวงท้าวสุนาริ คือ เป็นกระบวนการเคลื่อนไหวของอวัยวะร่างกายของนักแสดงสื่อออกมาเป็นกิริยาท่าทาง สีหน้าและอารมณ์ เช่น ท่ารำ “ท่าเทพพนม และท่าถวายบังคม” เป็นสัญญาณที่แสดงออกถึงความรักความศรัทธาที่มีต่อท้าวสุนาริ ที่มีความเสียสละ ความกล้าหาญของท่านที่สามารถกอบกู้เอกราชเมืองนครราชสีมาไว้

ดนตรี ที่ใช้ในการรำบวงสรวงท้าวสุนาริ คือ วงมโหรีโคราช มาจากการเล่นดนตรีพื้นบ้านของชาวจังหวัดนครราชสีมา ได้แก่ ซออู้ ซอด้วง ปี่นอก กลองเท็ง ฉิ่ง ฉาบ เป็นต้น เป็นสัญญาณในการสื่อสารของสังคมในการสื่อสารให้เห็นถึงความเป็นเอกลักษณ์ของชาวโคราช ซึ่งเป็นองค์ประกอบหลักที่สำคัญในการช่วยเสริมให้การแสดงสมบูรณ์ และสามารถสื่อความหมายได้ชัดเจนมากขึ้น อีกทั้งยังช่วยเสริมสร้างบรรยากาศในการแสดง

คำร้องและทำนองเพลง ที่ใช้ในการรำบวงสรวงท้าวสุนาริ คือ นำสัญญาณเข้ามาเกี่ยวข้อง โดยใช้ภาษาคำร้องทำนอง สรรพัญญา ซึ่งกล่าว สดุดีวีรกรรมท้าวสุนาริ เพื่อให้นักแสดงรำให้สอดคล้องตามคำร้อง และทำนองเพลง เช่นคำร้องที่ว่า “หญิงไทยใจกำแหง ดาบก็แกว่งเปล็กก็ไกว สู้ศึกไม่หวั่นไหว เกียรติกำจายกระเดื่องดิน” นี้คือส่วนในเนื้อเพลงสดุดีวีรกรรมท้าวสุนาริ ที่ชาวโคราชได้แสดงความกตัญญูและสดุดีวีรกรรมของท้าวสุนาริ อันเป็นวันที่จารึกในประวัติศาสตร์ชาติไทยว่า เป็นวันแห่งชัยชนะของท้าวสุนาริ ที่มีชัยชนะขับไล่กองทัพของเจ้าอนุวงศ์แห่งเวียงจันทน์ได้ ในวีรกรรมท้าวสุนาริ เมื่อปี 1369

เครื่องแต่งกาย ที่ใช้ในการรำบวงสรวงท้าวสุนาริ คือ เดิมเครื่องแต่งกายการรำบวงสรวงท้าวสุนาริยังไม่มีรูปแบบ ต่อมาเมื่อมีประชากรที่สนใจในการรำบวงสรวงท้าวสุนาริเพิ่มมากขึ้น จึงมีการกำหนดเครื่อง แต่งกายที่มีลักษณะเหมือนกัน เพื่อแสดงถึงความพร้อมเพรียง ภูมิใจเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และความสวยงาม ตามระเบียบวิธีปฏิบัติที่ต้องการของการแสดง นอกจากนี้การแต่งกายยังเป็นสิ่งบ่งชี้ความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของความเป็นจังหวัดนครราชสีมา ซึ่งลักษณะของสีเสื้อผ้าของการรำบวงสรวงท้าวสุนาริ มีการปรับเปลี่ยนสีเครื่อง แต่งกายในทุกปี ๆ เป็นสัญญาณทางสังคมอย่างหนึ่งที่ต้องปรับเปลี่ยนไปในทิศทางเดียวกัน

การรำบวงสรวงท้าวสุรนารี เป็นสัญญาณแสดงออกให้เห็นถึงความจงรักภักดี และมีการสื่อความหมายในการปฏิสัมพันธ์ของคนในสังคม ผู้เขียนจึงเห็นว่า การรำบวงสรวงท้าวสุรนารี มีเรื่องของสัญญาณ เข้ามาเกี่ยวข้องอย่างเสมอไม่ว่าจะความหมายตรง หรือความหมายนัย ในสัญญาณสำคัญของลิลาทำรำ ดนตรี คำร้องทำนอง เครื่องแต่งกาย สังเกตได้ว่าการคิดงานหรือในการสร้างสรรค์งาน ล้วนแล้วแต่มีความหมายอยู่ในองค์ประกอบการของการแสดง ความหมายในการสื่อสาร ซึ่งเป็นความต้องการของคนสังคมที่จะนำการสื่อสารบางอย่าง เป็นสัญญาณที่สื่อสารออกไป

ผู้เขียนสามารถสรุปได้ว่า "สัญญาณ" หมายถึง "การสื่อสาร" ที่มนุษย์นำมาใช้กันอย่างกว้างขวาง จะถูกสร้างขึ้นในรูปแบบต่าง ๆ ในเชิงนามธรรม รูปธรรม วัตถุ ภาษา หรืออื่น ๆ มนุษย์เป็นผู้ให้คุณค่าความหมาย โดยถูกนำมาใช้ระหว่างบุคคล กลุ่มคนซึ่งมีการปฏิสัมพันธ์อย่างมีความหมาย ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและบริบททางสังคม สัญญาณไม่ใช่สัญชาตญาณ แต่เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นมา หากไม่มีสัญญาณ มนุษย์ก็ไม่อาจปฏิสัมพันธ์กันได้ ทำให้ไม่เกิด "สังคม" ซึ่งเมื่อการปฏิสัมพันธ์โดยใช้สัญญาณ มนุษย์จะไม่ใช้สัญชาตญาณในการกำหนดพฤติกรรมเพื่อความอยู่รอด มนุษย์สร้างระบบสัญญาณขึ้นมา มีการตีความหมายหรือตีความต่อสิ่งเร้าต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการดำเนินการต่อไป เมื่อมีการใช้สัญญาณ มนุษย์จึงเกิดการปฏิสัมพันธ์กัน สามารถสื่อสารกัน เกิดเป็นความต่อเนื่องทางสังคมขึ้น ซึ่งในทางด้านนาฏศิลป์ได้นำแนวคิดทฤษฎีสัญศาสตร์ หรือ สัญวิทยา เข้ามาเชื่อมโยงสู่ทฤษฎีศิลปะในศาสตร์ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น นาฏศิลป์ไทย โขน ละคร ระบำรำฟ้อน นำสัญญาณมาใช้ในเรื่องของการประดิษฐ์ทำรำ เครื่องแต่งกาย หรือดนตรีคำร้องทำนองเพลง เป็นต้น ซึ่งในการรำบวงสรวงท้าวสุรนารีก็เป็นการแสดงออกทางสัญญาณ คือ การน้อมรำลึกถึงพระคุณของท่านท้าวสุรนารีที่มีความเสียสละ และกอบกู้เอกราชมาให้ชาวจังหวัดนครราชสีมา จึงมีการจัดพิธีรำลึกถวายต่ออนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีซึ่งเรียกว่า การรำบวงสรวงท้าวสุรนารี ทั้งนี้การรำบวงสรวงท้าวสุรนารี ใช้สัญญาณเป็นตัวแทนสื่อสารออกไปเพื่อให้ชาวจังหวัดนครราชสีมาได้รับทราบและนำไปปฏิบัติเพื่อเป็นแนวทางเดียวกัน ในลักษณะของสัญญาณทางด้าน ลิลาทำรำ ดนตรี คำร้องทำนองเพลง หรือเครื่องแต่งกายที่ชาวจังหวัดนครราชสีมา นำมายึดถือแล้วนำไปปฏิบัติซึ่งถือว่าเป็นสัญญาณที่สำคัญของการรำบวงสรวงท้าวสุรนารี นอกจากการรำบวงสรวงท้าว สุรนารีแล้ว ก็ยังมีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลเกิดขึ้น ได้เกิดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้นำชั้นสูงและบุคคลทั่วไปที่สามารถมีความสัมพันธ์หรือปฏิสัมพันธ์กันเกิดขึ้น จากการฝึกซ้อมการแสดงเป็นการรวมกลุ่มมาจากท้องถิ่น หรือต่างอำเภอ ซึ่งรวมตัวกันในการฝึกซ้อมการรำบวงสรวงท้าวสุรนารี ของชาวจังหวัดนครราชสีมา มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดและความรู้ต่าง ๆ จึงเกิดปฏิสัมพันธ์กันเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งนำสัญญาณถูกนำมาใช้ระหว่างบุคคล กลุ่มคน สังคมร่วมกันในการสื่อสาร ต่าง ๆ ร่วมกัน การมีปฏิสัมพันธ์กันของบุคคลที่เกิดขึ้นภายในตัวตนแสดงออกสู่ภายนอกต่อบุคคล สิ่งแวดล้อม สถานการณ์ สังคม ซึ่งในบางครั้งอาจถูกปรับเปลี่ยนเพื่อให้เกิดการยอมรับขึ้นใหม่ หรือการกำหนดค่าความหมายวัตถุ หรือสิ่งต่าง ๆ เป็นการตีค่าความหมายของสิ่งนั้นในความหมายอื่น ที่บุคคลในสังคมเข้าใจร่วมกัน และมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน

รายการอ้างอิง

- กาญจนา แก้วเทพ. (2542). การวิเคราะห์สื่อ : แนวคิดและเทคนิค (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: เอดิสัน เพรสโปรดักส์.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2545). สัญวิทยา, โครงสร้างนิยม, หลังโครงสร้างนิยมกับการศึกษารัฐศาสตร์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วิภาษา.

นพพร ประชากุ. (2552). ยอกอักษร ย้อนความคิด เล่ม 2 ว่าด้วยสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. กรุงเทพฯ: เอช เอ็น กรุ๊ป.

นพรุจ ตันทัพไทย. (2554). การวิเคราะห์สัญญาณในภาพยนตร์โฆษณาทางโทรทัศน์ที่มีเด็กเป็นตัวละครหลัก. วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.

นิชารัตน์. (2558). ท้าวสุรนารี (คุณย่าโม) : วีรสตรีแห่งสยามประเทศ. กรุงเทพฯ : สหธรรมิก จำกัด.

พิเศษ เจียจันทร์พงษ์. (2510). ที่ระลึก สร้างฐานแทน ออนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี พ.ศ.2510. นครราชสีมา : รวมจิต ราชสีมา จำกัด.

ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม วิทยาลัยนครราชสีมา. (2537). มรดกโคราช. กรุงเทพฯ : ทีพี พรินท์ จำกัด.

อาภาพรรณ สายยศ. (2549). การวิเคราะห์เชิงสัญญาณของภาพยนตร์โฆษณาเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ประเภทเบียร์. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.